
ARTYKUŁY

PIOTR NOWAK
ADAM DĄBROWSKI
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Socjologii

KONDYCJA PUBLICZNEGO DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE W OPINII KADRY ZARZĄDZAJĄCEJ I PRACOWNIKÓW

1. Wstęp

Doradztwo rolnicze w Polsce pełni bardzo ważną rolę w rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Początki jego podstaw instytucjonalnych sięgają połowy XIX wieku. Rozwój instytucji doradztwa rolniczego, służb rolnych, agronomii społecznej w okresie międzywojennym, nowych służb rolnych po II wojnie światowej oraz ich rola po przemianach 1989 roku są przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych. Wspólna Polityka Rolna (WPR) oraz instytucje doradztwa rolniczego są jednym z najważniejszych instrumentów polityki rolnej w krajach Unii Europejskiej [Kania 2007]. To między innymi dzięki sprawnemu działaniu tych instytucji, z dużym powodzeniem udało się zaimplementować mechanizmy WPR w gospodarstwach rolnych [Drygas 2012]. Doradcy pracujący w środowisku wiejskim poza doradztwem w zakresie wdrażania instrumentów WPR, prowadzą doradztwo technologiczne, organizacyjno-ekonomiczne, marketingowe i rolnośrodowiskowe w ramach działalności statutowej, udzielają informacji i porad, prowadzą szkolenia, organizują pokazy, demonstracje polowe, targi, konkursy itp. Coraz więcej uwagi poświęcają doradztwu wiejskiemu, polegającemu na aktywizacji społecznej mieszkańców wsi, w większości nie będących rolnikami. Wraz ze zmianami zachodzącymi na obszarach wiejskich, zwłaszcza po integracji z UE, zmieniają się instytucje doradztwa rolniczego. W ostatnich latach powstały prywatne firmy doradcze konkurujące z doradztwem publicznym, w doradztwie

technologicznym coraz większą rolę odgrywają firmy produkujące środki produkcji dla rolnictwa. Zmiany w strukturze administracyjnej kraju, ewolucja polityki rolnej, wymuszają na instytucjach publicznego doradztwa rolniczego zmiany, zarówno w wewnętrznym systemie organizacji (strukturze organizacyjnej) jak i celach działania. Dynamiczny rozwój kraju po transformacji 1989 roku i wejściu do UE w 2004 roku spowodował nasilenie się procesów globalizacyjnych zarówno w sektorze gospodarki żywnościowej jak i w życiu społecznym mieszkańców wsi. Efekty tych procesów widoczne są również w systemie doradztwa rolniczego.

W prezentowanym opracowaniu autorzy przedstawiają wybrane wyniki badania zrealizowanego w ramach zadania wykonanego przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie na zlecenie Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA (KSOW-74-12/ZP-MS/2012). Badaniami kierował zespół badawczy powołany przez Dyrektora Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie w składzie: dr hab. inż. Józef Kania prof. UR w Krakowie, IRWiR PAN; dr Piotr Nowak, Uniwersytet Jagielloński; dr Jacek Puchała, UR Kraków; dr Leszek Leśniak, CDR O/Kraków.

Prowadzący badania zakładali, że rezultaty przeprowadzonych badań będą przydatne w budowaniu właściwych relacji pomiędzy Centrum Doradztwa Rolniczego (które działa w imieniu Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi) a samorządowymi jednostkami doradztwa rolniczego. Stworzy to dobre podstawy pod wzmocnienia roli wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (WODR) w zakresie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich z wykorzystaniem nowych możliwości jakie przyniesie realizacja WPR po 2013 r.

2. Krótki opis metodologii zastosowanej w badaniu

W procesie prowadzenia badań zostały zastosowane metody jakościowe i ilościowe, jakie są wykorzystywane w badaniach społecznych. Triangulacja metod była świadomym zabiegiem, dzięki któremu zebrany materiał pozwalał dokonać wielowymiarowej analizy problemu badawczego [Babbie 2003]. Badania były prowadzone od grudnia 2012 roku do lutego 2013 roku, przez zespół ankietników i specjalistów przeszkolonych do tych zadań. Do zbierania materiału empirycznego wykorzystano pięć technik badawczych. Narzędziami, którymi się posługiwali były: kwestionariusze wywiadu pogłębionego, scenariusze zogniskowanych wywiadów grupowych, założenia do kwerendy materiałów zastanych oraz założenia do przeprowadzenia studium przypadku, a także zindywidualizowane założenia do badań w Urzędach Marszałkowskich(UM) i WODR.

Zespół ankietników i specjalistów w trakcie szkolenia został wyposażony w wiedzę o założeniach i celach prowadzonego badania, a także w niezbędne informa-

cje umożliwiające poruszanie się po złożonej problematyce badawczej.

Do przeprowadzenia badań jakościowych zostały użyte następujące techniki badawcze:

- pogłębione wywiady indywidualne (IDI) przeprowadzone z dyrektorami wszystkich 16-tu WODR oraz przedstawicielami właściwych departamentów wszystkich 16-tu Urzędów Marszałkowskich nadzorujących Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego,
- zogniskowany wywiady grupowy, (FGI) został przeprowadzony w trzech Powiatowych Zespołach Doradztwa Rolniczego (PZDR)WODR wytypowanych przez Zespół Badawczy w oparciu o analizę wielkości zatrudnienia w Zespołach Powiatowych.

Do przeprowadzenia badań ilościowych została użyta następująca technika badawcza – sondaż za pośrednictwem Internetu (CASI – ankieta internetowa) z doradcami zatrudnionymi w publicznych (samorządowych jednostkach doradztwa rolniczego wszystkich województw.

Dodatkowo dla wyboru PZDR do badań techniką zogniskowanego wywiadu grupowego oraz wyznaczenia WODR do analizy dokumentów wykorzystane zostały również wyniki Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku.

3. Przegląd wybranych wyników badań

Wybrane wyniki z badań w Urzędach Marszałkowskich

Respondentami biorącymi udział w badaniu, byli przedstawiciele właściwych departamentów (kierownicy/dyrektorzy departamentów) wszystkich 16-tu Urzędów Marszałkowskich nadzorujących Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Wszyscy respondenci pracowali w instytucjach związanych z rolnictwem: najdłużej 38 lata najkrócej 6 lat, wszyscy są również doświadczonymi samorządowcami tylko jeden z nich pracował w administracji samorządowej krócej niż 5 lat. Można zatem powiedzieć, że kompilacja wiedzy i umiejętności popartych pracą w sektorze, którym respondenci obecnie zarządzają na szczeblu wojewódzkim powinna sprzyjać jego rozwojowi. Dodatkowo szczegółowa analiza „ścieżki kariery” badanych osób wskazuje, że mają również duże doświadczenie w sprawowaniu funkcji kierowniczych. Najczęściej wskazywane doświadczenie określano na kilkanaście lat.

Badania przeprowadzone w Urzędach Marszałkowskich przyniosły ciekawe wyniki dotyczące funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego. Z punktu widzenia realizacji strategii rozwoju regionalnego, niezwykle ważnym aspektem jest stan prawny Ośrodków Doradztwa Rolniczego. Aktualny stan, czyli podporządkowanie organizacyjne Sejmikowi Wojewódzkiemu ma – zdaniem respondentów

– zarówno swoje wady jak i zalety. Wśród nich, najczęściej pojawiającym się, jest problem regionalizacji polityki na obszarach wiejskich. Według rozmówców, taka struktura organizacyjna ODR powoduje, że doradztwo jest bliżej problemów regionu co skutkuje tym, że UM mogą lepiej dopasowywać i kształtować politykę rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniając przy tym charakterystyczne cechy dla danego regionu. Warto zauważyć również, że jako jedyną wadę obecnie funkcjonującego systemu wskazali aspekt finansowy, tj. zbyt małe środki na realizację założonych celów.

Do najważniejszych wyników badań, zaliczyć warto również kilka danych obiektywnych, między innymi z badań wynika, że w 14 województwach jest specjalna komórka w UM, która nadzoruje merytorycznie i pośredniczy pomiędzy dyrektorem WODR i dyrektorem departamentu i/lub Zarządem Województwa. To niewątpliwie może sprzyjać lepszej koordynacji pracy systemu doradztwa.

Warto również zwrócić uwagę, że zdaniem dziewięciu respondentów WODR, realizuje głównie zadania wynikające ze strategii rządowej, natomiast zdaniem siedmiu respondentów, zarówno ze strategii rządowej, jak i wojewódzkiej. Taki stan rzeczy koresponduje z przekonaniem większości przedstawicieli Urzędów Marszałkowskich dotyczącymi polityki regionalizacji doradztwa rolniczego. To na co respondenci zwrócili szczególną uwagę to potrzeba wsparcia finansowego działalności WODR z dotacji samorządu terytorialnego.

W badaniu respondenci mogli się również wypowiedzieć na temat ewentualnych zmian podporządkowania jednostek organizacyjnych doradztwa rolniczego Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Ponownie zatem można stwierdzić, że w wyobraźni dyrektorów istnieje przekonanie, że prowadzenie polityki na szczeblu wojewódzkim lepiej będzie odpowiadało potrzebom mieszkańców. Dyrektorzy są mocno nastawieni na regionalizm, zatem wszelkie próby centralizacji oznaczają słabiej zarządzaną organizację oraz mniej komfortowe życie dla pojedynczych obywateli. Jedyne głosy (3 osoby), które można uznać za przychylnie proponowanemu rozwiązaniu mówiły, że takie rozwiązanie zwiększyłoby możliwość finansowania WODR, a przez to podniesienie jakości świadczonych usług. Tym samym, respondenci w tej grupie – zupełnie odwrotnie niż większość – uznali, że regionalizacja polityki rolnej jest złym pomysłem, gdyż jest zbyt ważna dla państwa. Zdecydowana większość stwierdziła również, że rozproszona struktura organizacyjna WODR, tj. funkcjonowanie 16 niezależnych jednostek doradztwa, wpływa korzystnie na rozwój doradztwa rolniczego w Polsce.

Innym pomysłem zmiany struktury organizacyjnej, o które respondenci zostali zapytani, było podporządkowanie organizacyjne WODR Izbowi Rolniczym z centralną jednostką w Warszawie. Zdecydowana większość respondentów stwierdziła, że podporządkowanie organizacyjne WODR Izbowi Rolniczym nie

usprawniłoby doradztwa rolniczego w Polsce. Wyrażana opinia zbudowana była wokół kilku zasadniczych kwestii. Najważniejsza z nich to – ponownie – idea regionalizmu, która wg pytanym jest właściwą drogą rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. Dodatkowo, WODR kierują swoje działania nie tylko do rolnictwa, ale do całych obszarów wiejskich, natomiast Izba Rolnicza jest ciałem, które reprezentuje interesy jedynie znikomego ich odsetka, mianowicie rolników. W dalszej kolejności pojawiały się również zarzuty dużego upolitycznienia Izby Rolniczych, co również wpływa negatywnie na ich funkcjonowanie.

Pogłębiając podzielaną przez większość badanych opinię o regionalizacji polityki rolnej i obszarów wiejskich warto zauważyć, że opinie na temat powołania jednej centralnej jednostki koordynującej działalność doradztwa rolniczego w Polsce były zróżnicowane. Nieznaczna większość uznała, że posiadanie centralnej jednostki koordynującej działalność doradztwa rolniczego w Polsce jest potrzebna, ale tylko do zapewnienia wsparcia merytorycznego. Miałaby to być jedynie jednostka szkoleniowa, swoiste centrum transferu wiedzy i technologii.

Reasumując wątek przeprowadzania zmian organizacji doradztwa rolniczego w Polsce należy uznać, że badani w zdecydowanej większości opowiedzieli się za pozostawieniem status quo. Wśród innych odpowiedzi pojawiły się głosy, że WODR powinien znajdować się w strukturze CDR, co miałoby wpływać jedynie na realizację zadań WPR. Pojawił się również jeden głos wskazujący, że Ośrodki Wojewódzkie powinny funkcjonować w strukturze agencji rządowej i Uczelni Rolniczych. Dodatkowo jeden z badanych opisał swoje rozwiązanie organizacji doradztwa rolniczego w Polsce, wskazując, że kierunek zmian powinien podążać ku większej prywatyzacji i uwolnienia konkurencji na rynku doradczym. Tutaj, respondent zaznaczył, że pewne obszary doradztwa powinny zostać wyłącznie w gestii ODR, a niektóre można już prywatyzować – nie podał jednak konkretnych obszarów.

Wybrane wyniki badań wśród dyrektorów Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego

Dyrektorzy WODR są ludźmi z dużym doświadczeniem zawodowym. Średni staż pracy dyrektorów/wicedyrektorów to 19 lat (od 4 do 38 lat), zaś średni staż pracy w doradztwie to ponad 15 lat (od 1 do 36 lat).

Szeroko komentowanym zagadnieniem jest pewne niejasne rozgraniczenie kompetencji względem WODR. Powoływanie dyrektora (powoływany przez Zarząd Województwa) oraz jego zastępców (powoływani przez Sejmik), a także powoływanie Rady Społecznej (powoływana przez Zarząd Województwa) i kontrolowanie działalności i regulaminu (kompetencje Sejmiku) były niepotrzebnie rozdzielone, co powodowało swego rodzaju rozmycie odpowiedzialności za WODR.

Dyrektora ośrodka doradztwa rolniczego powinien powoływać (względnie odwoływać) zarząd województwa w drodze konkursu (12 wskazań), 2 wskazania dotyczyły powołania dyrektora przez Ministra Rolnictwa, po 1 wskazaniu: powołanie przez sejmik bądź przez Społeczną Radę Doradztwa Rolniczego. Respondenci widzą potrzebę uwzględnienia w większym stopniu opinii SRDR o kandydatach na dyrektorów WODR.

Respondenci zostali także zapytani o realizację dokumentów strategicznych województwa (Strategia Województwa) oraz Ministerstwa Rolnictwa (strategia rządowa podporządkowana WPR). Spośród wszystkich badanych, tylko jeden badany wskazał, iż realizowane są zadania wynikające ze Strategii Województwa, w 8 przypadkach podano, że realizowane są zadania zarówno ze Strategii Województwa, jak i strategii rządowej, w 7 przypadkach – tylko ze strategii rządowej. Warto w tym miejscu zwrócić również uwagę na to, na jaką pomoc mogą liczyć WODR-y ze strony instytucji, które również są zainteresowane realizacją zadań zawartych w dokumentach strategicznych.

Większość badanych uznała, że do realizacji swych zadań, WODR nie korzystają ze wsparcia samorządów lokalnych. W dziewięciu województwach ośrodki doradztwa rolniczego nie korzystały ze wsparcia samorządów lokalnych w realizacji swych zadań. Tam, gdzie dyrektorzy wskazali, że otrzymują pomoc wojewódzkiego (KSOW), powiatowego bądź gminnego sprowadzała się ona głównie do darmowego wynajmu lokali lub/i organizacji seminariów, szkoleń bądź wyjazdów doszkalających.

Jednym z problemów wynikającym z obecnego stanu podporządkowania WODR, jest rozbieżność kompetencyjna różnych instytucji, które ustawowo sprawują nad nimi „opiekę”. Mianowicie, respondenci krytycznie odnosili się do kwestii „dwuwładzy”, która oznacza podległość organizacyjną i finansową WODR oraz system finansowania Ośrodków z budżetu państwa i kontroli wydatków, przeprowadzanej przez Urząd Kontroli Skarbowej. Taka sytuacja powoduje – jak już wcześniej wspomniano – zbyt długie wyprzedzenie czasu podejmowania większości inicjatyw o czas, w którym de facto wszystkie jednostki kontrolujące i nadzorujące nie do końca wiedzą, czy dana kwestia leży w ich kompetencji, czy też innej instytucji. Rozwiązanie, kiedy jeden organ rządzi, a drugi finansuje nie może być dobre. WODR-y obecnie podlegają sejmikom województwa, które nie posiadają mechanizmów kontroli, środki przekazuje wojewoda, który może kontrolować sposób wykorzystania przekazanej dotacji.

Badani mieli również ustosunkować się do propozycji podporządkowania WODR Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Jedynie jedna osoba nie dostrzega potrzeby przekazania zarządzania Ośrodków do Ministerstwa. Wśród najważniejszych plusów takiej zmiany, respondenci wymieniali ułatwienia biurokratycz-

ne (obieg dokumentacji byłby lepszy, tak samo przepływ informacji, które zapewnione byłyby poprzez systematyczne spotkania dyrektorów z przedstawicielami MRiRW), ujednoczenie interpretacji przepisów prawnych i podatkowych, zapewnienie jednolitego systemu doskonalenia kadry, ułatwienie współpracy pomiędzy Ośrodkami (możliwość realizowania wspólnych projektów), a także fakt, że taka sytuacja jest logiczna, gdyż to rząd odpowiada za realizację WPR, więc to on powinien mieć instytucję do jej wdrażania.

Faktu dużego przywiązania do idei regionalizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa nie potwierdza jednak ocena obecnej, wysoce rozproszonej struktury organizacyjnej WODR (16 niezależnych jednostek doradztwa). Większość badanych, uznała, że taki stan nie sprzyja rozwojowi doradztwa rolniczego w Polsce (11). Wynik ten jest jednak zbliżony do liczby zdań pozytywnych (8). Wśród negatywnych ocen takiego stanu struktury organizacyjnej, na pierwszym miejscu respondenci wskazywali utrudnioną współpracę oraz wymianę praktyk (np. w interpretacji przepisów), rozproszenie siły WODR, przez co trudno jest dyskutować z rządem o ewentualnych zmianach, realizowanie różnych polityk, a nie spójnej polityki mającej służyć rozwojowi obszarów wiejskich i rolnictwa w całym kraju oraz duże rozbieżności organizacyjne zależne od woli Marszałka, czy Zarządu Województwa.

Ważnym organem w systemie doradztwa wykorzystującego środki publiczne jest Społeczna Rada Doradztwa Rolniczego. Respondenci zostali poproszeni o ustosunkowanie się co do jej roli w systemie doradczym, w poprzednim stanie prawnym (do końca 2012 r.). Analiza wypowiedzi wskazuje, że większość badanych pozytywnie wypowiada się na temat SRDR, jednak kilku z nich (5) wskazuje negatywne aspekty, wskazując braki kompetencyjne, które przejął Sejmik Województw. Wszyscy respondenci ocenili jednak pozytywnie współpracę z SRDR. Co ciekawe mimo to, tylko niespełna połowa (7) z nich widzi potrzebę funkcjonowania Rady w przyszłości.

Regularne doskonalenie wiedzy i umiejętności doradców jest niezwykle ważnym elementem we wdrażaniu i upowszechnianiu innowacji rolniczych, środowiskowych, organizacyjnych i ekonomicznych. Większość respondentów (13) stwierdziło, iż posiadają własny system doskonalenia kadr doradczych (w tym ISO – 2 przypadki). Również niemal wszyscy (11) uznali, iż posiadają środki finansowe na ten cel, aczkolwiek są one w dużej mierze ograniczone. W rzeczywistości muszą być wypracowane w ramach działalności komercyjnej. System doskonalenia doradców realizowany jest przez dział metodyki doradztwa i szkoleń pod nadzorem kierownictwa WODR.

Warto również zwrócić uwagę na przedstawione mocne strony WODR w Polsce. Wśród najczęściej wymienianych, istotnym czynnikiem, mającym realne

przełożenie na możliwości rozwoju WODR jest niewątpliwie kadra i marka ODR. Respondenci zwracają uwagę, że kadra doradców terenowych jest bardzo dobrze wyedukowana, co z bogatym doświadczeniem w pracy stanowi nieocenioną pomoc dla rolników, której nie mogą oczekiwać od prywatnych firm. Dodatkowo, Ośrodki są już tradycyjnie wpisane w pejzaż obszarów wiejskich, dlatego beneficjenci podchodzą do doradców bardzo często z pełnym zaufaniem. Są to dwa ważne czynniki, świadczące o tym, że pomimo ciągle rosnącej konkurencji, WODR nadal spełniają – i będą spełniać – ważną rolę w systemie doradztwa rolniczego w Polsce.

Po zakończonych wywiadach respondenci ostatecznie potwierdzili wcześniejsze stanowiska, co do zmian w podporządkowaniu ośrodków doradztwa rolniczego – 12 opowiedziało się za zmianą ich podporządkowania, 4 respondentów było za pozostaniem w obecnej strukturze organizacyjnej.

Wybrane wyniki z badań metodą zogniskowanych wywiadów grupowych

Zogniskowane wywiady grupowe, (FGI) zostały przeprowadzone w trzech Powiatowych Zespołach Doradztwa Rolniczego (PZDR) wytypowanych przez zespół badawczy w oparciu o analizę wielkości zatrudnienia. Zgodnie z przyjętymi założeniami, w zespołach powiatowych powinno być minimum 10 doradców oraz zróżnicowanie obszaru, na którym funkcjonują pod względem wielkości obszarowej i towarowości gospodarstw rolnych, a także z uwzględnieniem regionalizacji kraju (północno-wschodni, zachodni, południowo-wschodni). Badanie zostało przeprowadzone w trzech różnych regionach naszego kraju, co okazało się ważną zmienną w analizie wyników. Każdy z trzech powiatów, w których realizowane były badania, posiadał własną specyfikę. W pierwszym, najważniejszą cechą wydaje się być to, że rolnictwo specjalizuje się w produkcji roślinnej i obszary wiejskie podlegają procesowi dezagraryzacji. W drugim, na obszary wiejskie mocno oddziałuje strefa ekonomiczna, co wyzwała przedsiębiorczość wśród mieszkańców. W trzecim, produkcja mleka jest dominującym rodzajem działalności rolniczej. Mimo tych różnic istnieją pewne prawidłowości, które można było zauważyć w wypowiedziach doradców we wszystkich trzech powiatach. Odpowiadając na pytania badawcze postawione na początku rozdziału, należy stwierdzić, że zmiana podległości WODR nie wpłynęła na wzmocnienie kompetencji doradców w PZDR. Wszyscy doradcy podkreślali, że dla nich, czyli na najniższym szczeblu struktury doradztwa, zmiany te w codziennej pracy są niezauważalne. W pierwszej grupie fokusowej uczestnicy badania stwierdzili, że teraz UM przypisują sobie sukcesy, będące efektem ich pracy. *Urząd Marszałkowski przejmuje nasze działania, dają nam pieniądze na funkcjonowanie, ale później nasza praca jest pokazywana jako ich praca – cały splendor spada na UM.*

Kompetencje doradców nie wzrosły, ponieważ ciągle tylko słyszą, że jest mało środków i powinni oszczędzać na kosztach szkoleń i jednocześnie prowadzić coraz więcej działań komercyjnych. Sami bardzo rzadko korzystają ze szkoleń, dzięki którym mogliby podnieść własne kwalifikacje. W żadnym PZDR nie było opracowanego planu szkoleń przeznaczonych dla doradców terenowych. *Dzisiaj doradca boi się iść do gospodarstwa, bo dawno tam nie był i nie zna się na nowościach w rolnictwie.*

Zagrożeniem dla rozwoju systemu publicznego doradztwa rolniczego na jakie wskazują wszyscy doradcy terenowi, jest powolne wypieranie ich z doradztwa technologicznego przez firmy produkujące i sprzedające środki do produkcji żywności. *My mamy bardzo mało takich szkoleń technologicznych, pogłębiania wiedzy takiej, praktycznie nie mamy, to co sami się dowiemy, tam gdzieś porozmawiamy między sobą, to jest nasze doksztalcanie, internet, czy telefony do zaprzyjaźnionych przedstawicieli firm... w ten sposób to działa...*

Kolejnym zagrożeniem są prywatne firmy zajmujące się doradztwem rolniczym będące bezpośrednią konkurencją doradztwa publicznego. Ponadto proces dezagrarnizacji obszarów wiejskich postrzegany był przez niektórych badanych jako zagrożenie, przez innych zaś jako szansa. Ubywa rolników, którzy byli potencjalnymi klientami doradców, ale za to pojawiają się nowe obszary, w których jest zapotrzebowanie na ich pracę. Takie nowe szanse stanowią: doradztwo ekonomiczne np. świadczące usługi w zakresie rachunkowości, doradztwo skierowane na aktywizację lokalnej społeczności (zawodowe, społecznie), doradztwo działające na polu produktów tradycyjnych, lokalnych oraz doradztwo w zakresie agroturystyki. Generalnie można powiedzieć, że młodzi doradcy optymistyczniej niż starsi patrzą w przyszłość i wskazują nowe obszary, w których mogliby działać, chociaż sami mówią, że doradztwo technologiczne jest dla nich bardzo trudnym zajęciem. To starsi stażem pracownicy pewniej czują się na tym polu.

System doradztwa rolniczego nie jest przygotowany do wsparcia osób fizycznych i podmiotów prawnych w wykorzystaniu możliwości, jakie będzie tworzyć nowa perspektywa finansowa UE (2014-2020) dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. W okresie prowadzenia badań doradcy terenowi mieli stosunkowo małą wiedzę na temat szczegółów związanych z nowymi zasadami WPR, które będą obowiązywać w okresie 2014-2020. Jest to spowodowane głównie tym, że w całej UE jeszcze nie zapadły ostateczne decyzje, na jakich zasadach będą wypłacane środki skierowane do rolnictwa i na obszary wiejskie. Optymistyczne jest to, że doradztwo publiczne znakomicie wywiązało się z zadań, jakie wykonywali na początku naszego członkostwa w UE. Tak znakomite efekty wprowadzania WPR w naszym kraju, były w znacznym stopniu efektem dobrej pracy publicznych jednostek doradztwa rolniczego. Doradcy biorący udział w badaniu nie obawiają się zmian

w funkcjonowaniu WPR w nowej perspektywie finansowej, bo wszyscy podkreślali, że mają w tym zakresie duże doświadczenie zdobyte we wcześniejszych latach.

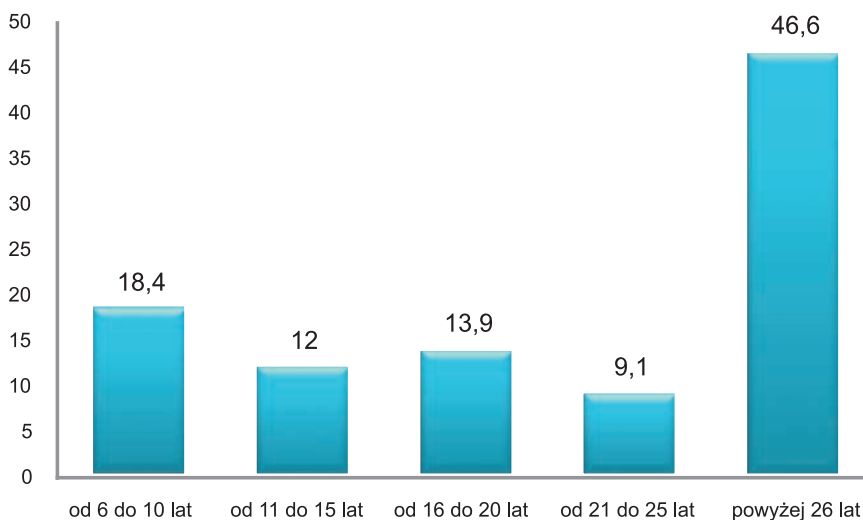
Wybrane wyniki z badań ilościowych

Analiza badań ilościowych oparta jest o dane zebrane z 520 ankiet, które zostały zwrócone przez doradców. Doradcy zostali poproszeni o jej wypełnienie (elektroniczne lub na papierze) i odesłanie do oddziału CDR w Krakowie. Należy zaznaczyć, że poziom zwrotów (responserate) był zadziwiająco wysoki i zdecydowanie przekroczył 50%.

Dane metryczkowe wskazują, że średnia długość pracy respondentów WODR wynosi nieco ponad 20 lat, natomiast mediana 20 lat. Jest to niewiele większy wynik niż średnia długość pracy w instytucjach związanych z rolnictwem (niecałe 19 lat). Niższa średnia względem średniego stażu w doradztwie może wynikać z faktu, że wielu badanych nie wpisywało wartości w odpowiednim polu ankiety, co skutkowało, że mediana wyniosła jedynie 15 lat dla 353 poprawnych rekordów. Poniższy wykres pokazuje strukturę respondentów wg stażu pracy w doradztwie rolniczym.

Wykres 1

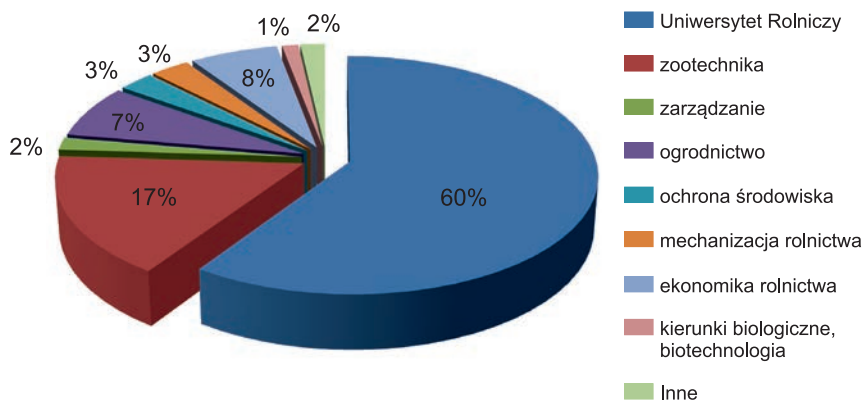
Struktura zatrudnienia wg stażu pracy w doradztwie rolniczym (%)

Analizując konkretne wskazania, należy zauważyć, że wśród respondentów dominuje wykształcenie zdobyte na wydziale rolniczym (60%). W dalszej kolejności, respondenci wskazywali na wykształcenie z zakresu zootechniki (17%), ochrony środowiska (8%) oraz ogrodnictwa (7%). Inne kierunki studiów były relatywnie rzadko wymieniane, co przedstawia wykres nr 2.

Wykres 2

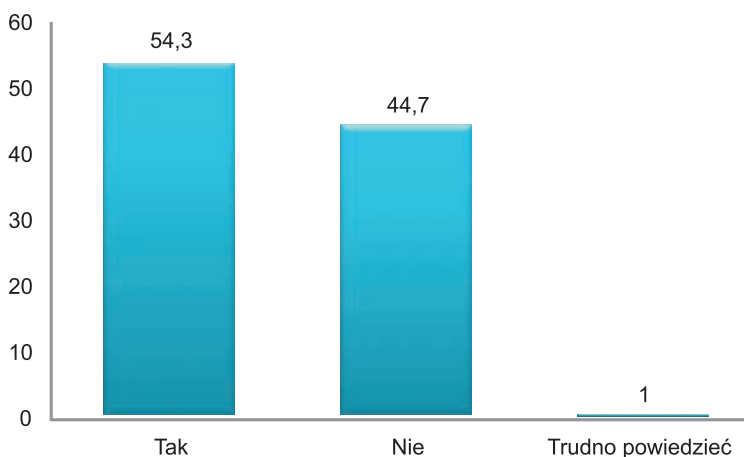
Struktura wg ukończonych kierunków studiów (%)

Respondenci zostali również poproszeni o ustosunkowanie się do zmian podporządkowania WODR. Większość (54,3%) respondentów odczuła zmianę zmian strukturalnych, należy jednak zaznaczyć, że również niemal połowa badanych jej nie odczuwa. Jedynie 1% odpowiadających na pytanie nie potrafili określić swojego stanowiska w tej kwestii.

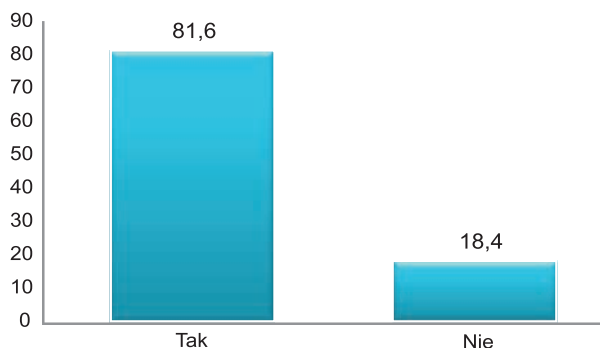
Wykres 3

Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy odczuwa Pan/i zmianę podporządkowania WODR, przejście z „nadzoru” Ministra Rolnictwa (%)

Wykres 4

Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy posiadanie jednej centralnej jednostki koordynującej działalność doradztwa rolniczego usprawniłoby funkcjonowanie doradztwa rolniczego w Polsce? (%)

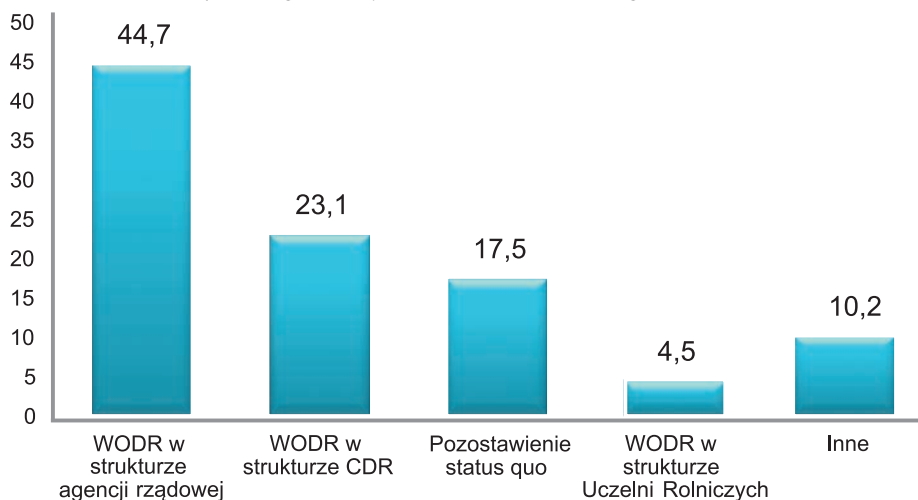

Jednym z najbardziej akceptowalnych kierunków zmian jest posiadanie jednej centralnej jednostki koordynującej działalność doradztwa rolniczego w Polsce (wykres 4). Zdecydowana większość badanych (81,6%) uznała, że jest to korzystny pomysł, natomiast niespełna co piąty ankietowany (18,4%) ocenił tego rodzaju zmianę negatywnie.

Respondenci potrafili wskazać ogólnie, w jakich strukturach chcieliby, aby znalazły się WODR. Poniższy wykres przedstawia rozkład odpowiedzi o alternatywne modele organizacji doradztwa rolniczego w Polsce.

Wykres 5

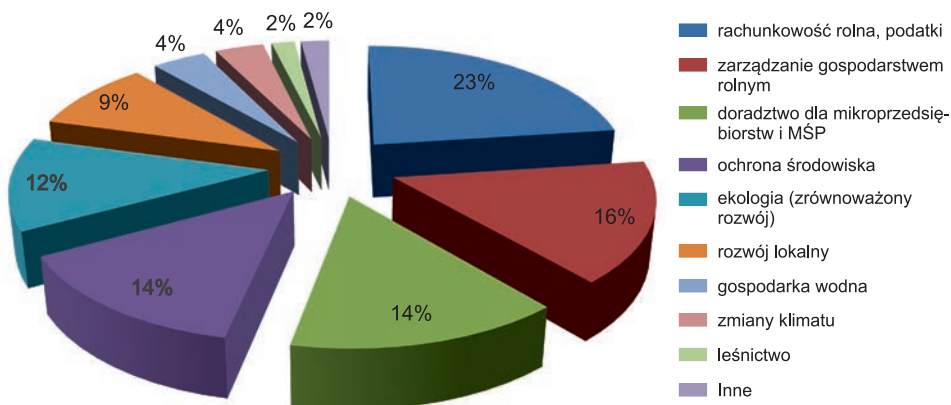
Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy dostrzega Pan(i) jeszcze inną alternatywę organizacji doradztwa rolniczego w Polsce? (%)

Większość badanych (44,7%) uznała, że najlepszym rozwiązaniem strukturalnym, byłoby podporządkowanie WODR w strukturze agencji rządowej. W dalszej kolejności WODR był widziany w strukturze CDR (23,1%) oraz – przy niewiele mniejszej ilości wskazań – ankietowani uznali, że najlepszym rozwiązaniem będzie pozostawienie status quo (17,5%). Jedynie 4,5% badanych uznało, że WODR powinien znajdować się w strukturze Uczelni Rolniczych.

Wykres 6

Struktura odpowiedzi na pytanie: Czy widzi Pan(i) potrzebę uzupełniania swojej wiedzy wobec wyzwań nowej perspektywy finansowej 2014-2020 w podanym zakresie? (%)

Doradcy zostali również zapytani o konkretne kierunki uzupełniania swojej wiedzy wobec wyzwań nowej perspektywy finansowej 2014-2020. Respondenci, mieli wskazać te obszary wiedzy, w których czują potrzebę doszkalania. W pierwszej kolejności badani zwrócili uwagę na szkolenie z zakresu rachunkowości rolnej i podatków (23%). Dalej, istotnym dla nich był również rozwój w zakresie zarządzania gospodarstwem rolnym (16%) oraz doradztwa dla mikroprzedsiębiorstw i MŚP (14%). Taki sam odsetek wskazań otrzymała również ochrona środowiska, a niewiele mniej (12%) ekologia (zrównoważony rozwój). Istotny odsetek wskazań otrzymał również obszar rozwoju lokalnego (9%), natomiast inne tematy uzyskały znikomy procent zainteresowania.

4. Podsumowanie

Większość dyrektorów WODR i pracowników jest za centralną organizacją systemu doradztwa rolniczego.

Większość dyrektorów UM jest za regionalnym systemem doradztwa rolniczego i jest przekonana o konieczności regionalizacji polityki rolnej i rozwoju obszarów wiejskich.

Doradcy wskazali na niejasność obecnej struktury doradztwa publicznego, podległości finansowej i organizacyjnej, jako czynnikach wpływających destrukcyjnie na pracę. Zdaniem większości doradców lepsze warunki pracy zapewniał system doradztwa funkcjonujący przed 2009 rokiem. Dzisiaj wśród doradców istnieje lęk przed utratą pracy na wskutek zmian organizacyjnych.

Dyrektorzy UM nie znają „zaplecza” pracy doradztwa i jego funkcjonowania w praktyce. WODR jest raczej narzędziem wykonującym zadania, niż współpartnerem tworzenia i realizacji polityki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

Wśród najczęściej wymienianych mocnych stron WODR respondenci wskazywali kolejno: dobrą kadre i jej doświadczenie, strukturę organizacyjną doradztwa na terenie województwa, zaplecze techniczne i lokalowe, wysoki prestiż doradców wśród rolników i mieszkańców wsi, obiektywizm w wykonywaniu swoich zadań.

Podstawową słabą stroną tego zawodu jest bardzo niskie wynagrodzenie i związana z tym konieczność realizacji jak największej liczby usług odpłatnych. Istotną barierą jest brak wyposażenia stanowiska pracy doradcy terenowego w służbowy samochód, telefon komórkowy i laptop z bezprzewodowym internetem. Jeśli ta sytuacja się nie zmieni to publiczne doradztwo nie będzie w stanie konkurować z przedstawicielami firm prywatnych. W opinii doradców terenowych, firmy produkujące środki produkcji dla rolnictwa, skutecznie wypychają doradztwo publiczne z rynku.

LITERATURA

1. Babbie E. (2003): *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa.
2. Drygas M. (2012): *Instytucje w procesie wspierania przemian polskiej wsi i rolnictwa z funduszy unijnych*. IRWiR PAN Warszawa, s. 236.
3. Kania J. (2007): *Doradztwo rolnicze w Polsce w świetle potrzeb i doświadczeń zagranicznych*. Zeszyty Naukowe AR w Krakowie nr 440, Seria Rozprawy nr 318, Kraków.

PIOTR NOWAK, ADAM DĄBROWSKI

KONDYCJA PUBLICZNEGO DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE W OPINII KADRY
ZARZĄDZAJĄCEJ I PRACOWNIKÓW

Słowa kluczowe: *publiczne doradztwo rolnicze, badania społeczne, organizacja systemu doradztwa rolniczego*

STRESZCZENIE

Głównym celem opracowania było przedstawienie wybranych wyników badań poświęconych przyszłości doradztwa rolniczego w nowych warunkach realizacji Wspólnej Polityki Rolnej. Badania zostały zrealizowane w okresie grudzień 2012 i luty 2013 roku. Respondentami byli: dyrektorzy Wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego (WODR), kierownicy Departamentów Urzędów Marszałkowskich właściwych dla nadzoru nad WODR oraz doradcy rolni pracujący w terenie. W opracowaniu znajdują się opinie na temat systemu doradztwa rolniczego w Polsce oraz szans i zagrożeń przed jakimi stoi publiczne doradztwo rolnicze w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej (2014-2020) dla rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.

PIOTR NOWAK, ADAM DĄBROWSKI

THE CONDITION OF PUBLIC AGRICULTURAL ADVISORY IN POLAND
IN THE OPINION OF MANAGEMENT AND STAFF

Key words: *public agricultural advisory, social research, the organization of the farm advisory system*

SUMMARY

The main goal of the study was to present selected results on the future of agricultural advisory services in the new conditions of implementation of the Common Agricultural Policy. The study was carried out during December 2012 and February 2013. The respondents were directors of the Provincial voivodeship Agricultural Advisory Centres (WODR), heads of Departments Marshal Offices relevant to the oversight WODR and farm advisors working in the field. The study includes opinions on the farm advisory system in Poland and the opportunities and threats faced by public agricultural advisory in the new EU financial perspective (2014-2020) for the development of agriculture and rural areas.

e-mail: piotr.nowak@uj.edu.pl
e-mail: adam.dabrowski@uj.edu.pl